

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓK

A falusi és tanyai lakosság által végzett takarítás, fertőtlenítés, karbantartás és hulladékkezelés

A) A kitöltési útmutató

1. Pontos adatokat gyűjtünk és igyekezünk a különböző munkavégzések időpontját határok között megadni. (Pl. így: a papírkivágással festett falimintákat a két világháború között alkalmazta a család.)

2. Annál értékesebb lesz a gyűjtésünk, minél több adatközlőt kérdezzünk meg, de a vagyoni helyzet alapján, legalább három gazdaréteg képviselőjét hallgassuk meg: a törpe- és kisparasztot, a középbirtokost és a nagygazdát. A vagyonszűkültség ugyanis döntően befolyásolta a kérdőív által érintett munkákat.

3. A kitöltött kérdőívet egészítsük ki méretarányos telekrajjal, amelyen minden épületet és a kérdőívben jelzett objektumot tüntessünk föl, továbbá a munkavégzésről, objektumokról, tárgyakról, díszítőmotívumokról készült fényképekkel. A kutatók számára jól felhasználhatóak a szabadkézi rajzok is, pl. a munkafolyamat fázisairól, illetve már nem használt eszközökről stb. készült rajzok. (A rajzokat az esetleges és megfelelő szintű sokszorosítás érdekében fekete színű tuszal, filctollal vagy golyóstollal készítsük el.)

4. A kérdőív minden pontjára teljes mondattal feleljük, illetve minél részletesebb leírással. Érdemes azt is lejegyezni, hogy pl. a takarítás eszközei közül hányféle seprűt használtak, ezeket a család készítette-e, más parasztszaladtól szerezték-e be, vagy ipari termék és boltban vásárolták.

5. A kikérdezést úgy érdemes végezni – és ez minden szóbeli adatgyűjtésre érvényes –, hogy egyszerre többen legyenek

olyanok jelen, akik a kérdéses munkát végezték, illetve szokást gyakorolták. Így ugyanis egymást kiegészítik és kijavítják, s ezzel a lejegyzésre kerülő adataink pontossá, kisebb vagy nagyobb közösségre vonatkozóan általános érvényűvé válnak.

B) A kérdőív általános adatlapja.

1. Az adatfelvétel pontos helye: megye, község, dűlő, határ neve, utca, ház- illetve tanyaszám. 2. Az adatfelvétel pontos dátuma. 3. Az adatközlő neve (nőknél leánykori név is) születési helye, születési ideje. 4. 1945 előtt hány holdon gazdálkodtak és hány aranykorona értékű volt a föld?

C) A részletes adatgyűjtés.

1. *A gyűjtési útmutató címében felsorolt munkákat milyen megosztásban végezték?*

1.1. A család minden tagja közösen végezte.

1.2. A család minden tagja közösen végezte, de csak bizonyos munkákat. Melyek voltak ezek?

1.3. Külső segítséget is igénybe vettek? (Cselédet, bérest, tanyást, szomszédot, barátot, napszámost, szakembert stb.) Milyen munkákhoz?

1.4. Kizárólag férfiak végezték.

1.5. Kizárólag nők végezték.

1.6. A nők és a gyerekek végezték.

2. *Milyen takarítást végeztek?*

2.1. Naponta. (Melyik napszakban?)

2.2. Hetente. (A hét melyik napján végeztek nagyobb, vagy általánosabban kiterjedő takarítást?)

2.3. Az évszakhoz kötöten. (Tavaszi, őszi nagytakarítás. Melyik hónapokban végezték?)

3. *Végeztek-e alkalomhoz kötött takarítást?*

3.1. Vasárnap, ünnepnap előtt.

3.2. Lakodalom, keresztelő, névnap stb. előtt.

3.3. Egyéb alkalomra. (Disznóvágás stb.)

4. *Milyen karbantartó munkát végeztek?*

4.1. Falrakás, szigetelés, tapasztás.

4.2. Meszelés, mázolás.

4.3. Javítások. (Tetőcserép-, „meghajtás”, nádduggatás, ácsolt szerkezet, asztalosmunkák reparálása stb.)

5. *Mikor végezték a karbantartó munkákat?*

5.1. Alkalomszerűen.

5.2. Évszakhoz kötöten.

5.3. Valamilyen eseményhez kötöten.

6. *Milyen takarítást, javítást végeztek a falusi, tanyai építményben?*

6.1. A hagyományos, háromszatú lakóházon. (szoba–konyha–kamra)

6.1.1. A földes padló takarítása és kezelése.

6.1.1.1. Végeztek-e időnként földcserét és milyen mélyen?

6.1.1.2. Hogyan tüntették el a kigödösödést?

6.1.1.3. Hogyan végezték a mázolást és milyen anyagokkal?

6.1.1.4. Hogyan végezték a locsolást és mivel? (Locsolási motívumok gyűjtése.)

6.1.1.5. Hogyan végezték a homokozást és mivel? („Homoklocsolási” motívumok gyűjtése.)

6.1.1.6. A söprés, feltörlés, egyéb tisztogatási módszerek leírása.

6.1.2. A falburkolatú padlózat tisztán tartásának leírása. (Seprés, felmosás, olajzás stb.)

5.1.3. A falak tisztán tartása.

6.1.3.1. A pókhálózás, letörlés, lemosás stb.

6.1.3.2. A meszelés, festés.

6.1.4. Az ablakok, kilincsek, záruk, fogantyúk tisztítása és karbantartása.

6.1.5. A konyha tisztán tartása.

6.1.5.1. A feldolgozó- és étkezőhelyen. (Munkatérben és tiszta helyen.)

6.1.5.2. A kemence, katlan, tűzhelyek tisztán tartása. (Tüzelőtárolás körülményei, pernye, salak gyűjtése, kormolás, kéménytisztítás és kiégetés stb.)

6.1.6. Az éléskamra tisztán tartása.

6.1.7. A padlásnak, mint tárolóhelynek a tisztán tartása.

6.1.7.1. A földem felső részét letapasztják.

6.1.7.2. A földem felső részét elmeszezik.

6.1.7.3. A földem felső részét földmázolják, fölszórják, fölseprik.

6.1.7.4. A gerendázatot pókhálózták.

6.1.7.5. A nyílásokat elzárták.

6.1.8. Az ereszalja, tornác, gang tisztán tartása.

-6.2. Az állatszálláshelyek tisztán tartása.

6.2.1. Az istállókban.

6.2.1.1. Az almozás. (Hányszor, mikor végezték és mivel?)

6.2.1.2. A trágyakihordás. (Hányszor, mikor és mivel végezték?)

6.2.1.3. A hídlás és trágyagyűjtőakna tisztítása, karbantartása.

6.2.1.4. A jászol tisztítása, gondozása.

6.2.1.5. A szénatároló, kerekjászol tisztítása.

6.2.2. Az ólak, juhszínek és hodályok tisztítása. (Legyünk figyelemmel a mélyalmos tartásra, trágyafölhalmozásra, pl. a juh hodályok esetében. Írjuk le a fölgyűlt trágya vastagságát és a kihordás időpontját is.)

6.3. A tárolóépítmények tisztán tartása és gondozása.

6.3.1. A gazdasági kamráknál.

6.3.2. A termény- és gabonátárolóknál.

6.3.2.1. A földalatti és kemencevermek.

6.3.2.2. A hombárok. (Mint különálló épületek, épületen belül beépített tárolórekesszek.)

6.3.2.3. A görék.

6.3.2.4. A csűrök.

6.3.3. A vegyes rendeltetésű tárolók.

6.3.3.1. A pincék.

6.3.3.2. A pajták.

6.3.3.3. A színek.

6.4. Az udvar és részeinek tisztítása, karbantartása.

6.4.1. A belső, tisztaudvar.

6.4.2. A gazdasági udvar.

6.4.3. A virágoskert.

6.4.4. A szérűskert.

6.4.5. A kút.

6.4.6. Az árnyékszék.

6.5. A szántóföld, veteményes- és gyümölcsöskert tisztítása.

6.5.1. Gaz- és tarlóégetés.

6.5.2. Gereblyezés, boronálás, leszántás, elásás.

6.5.3. Gally- és lombeltávolítás.

7. A gyűjtés, elvezetés, megsemmisítés módszerei

7.1. A trágya kihordása.

7.1.1. Villával, talicskával, kocsival stb.

7.1.2. A trágya elhelyezése. Az épületektől milyen távolságra és hová helyezték el? A telekrajzon jelöljük be a helyét.)

7.1.3. A trágya kezelése. (Szalmával, földdel eltakarás stb.)

7.2. Az árnyékszék gödrének tisztítása.

7.2.1. A gödör tartalmának elhelyezése.

7.2.1.1. Elásással.

7.2.1.2. Trágyaként földre kihordása és szétterítése.

7.3. A szemét gyűjtése és megsemmisítése.

7.3.1. A trágyadombon.

7.3.2. A szemétgödörben.

7.3.2.1. Nyitott tárolási módszerrel.

7.3.2.2. Zárt tárolási módszerrel.

7.3.3. A szemét végleges elhelyezése.

7.3.3.1. Elégetéssel.

7.3.3.2. Elásással.

7.3.3.3. Szemételepre hordással.

7.4. A trágyalé, csurgalék, csapadék és szennyvíz gyűjtése, elvezetése.

7.4.1. A nyitott és zárt csatornák tisztítása. (Csatornák jelölése a telekrajzon.)

7.4.2. A vizesgödör elhelyezése és szerepe. (Jelölni a telekrajzon.)

7.4.2.1. A kút csurgalékvizét tárolja.

7.4.2.2. A csapadékvizet ide vezetik.

7.4.2.3. A szennyvizet ide öntik.

7.4.2.4. A jószágok fürösztőhelye.

7.4.3.1. A szennyvizet trágya- vagy szemétdombra öntik.

7.4.3.2. Az udvaron, kertben rendszer nélkül szétöntik és felületi szikkasztással, illetve elnyelődéssel semmisítik meg.

7.4.3.3. Helyi (házi) vagy közös (köz-mű) csatornahálózatba, tárolóba vezetik.

8. *Hogyan végezték a rovar- és rágcsálóirtást, valamint a fertőtlenítést?*

8.1. Hogyan védekeztek a rovarok ellen?

8.1.1. Rovarháló-fölszerelés az ajtókra és az ablakokra.

8.1.2. Rovarháló elhelyezése a szabadban, eresz alatt lévő ágyon.

8.1.3. Letakarással és elfödéssel, zárttá tétellel. (Pl. az árnyékszék ülökéjének lyukát fedővel látták el.)

8.2. Füstöléssel.

8.3. Mechanikus és kémiai jellegű rovarcsapdákkal. (Pl. cukros víz szűk szájú üvegbe téve stb.)

8.4. Moly-, bolhariasztás szagos füvekkel. (Milyen füvekkel? Pl. mirhával, kakukkfűvel stb. és hogyan alkalmazták ezeket?)

8.5. Rágcsálóirtás házi készítésű eszközökkel, csapdákkal. (Hogyan végezték és milyen eszközökkel?)

8.6. Füstöléssel, szellőztetéssel, napra kirakással (pl. ágynemű esetében), kiégetéssel (pl. ólak esetében) vaslással, kifőzéssel (pl. beteg ruházatát, tárgyait), elásással (pl. dögök esetében).

8.7. Vegyszerekkel. (Csak a hagyományos védekezések leírása szükséges (Pl. patkánylyukban kent égettek stb.)

8.8. A nagymosás. (Módszerei, eszközei és időpontja.)

9. *Hogyan végezték a tapasztást és a meszelést?*

9.1. Hogyan készült és mit használtak

föl a sártapaszhoz? (Pl. anyag, víz, polyva, törek, vessződarabok stb.)

9.2. Milyen természetes színező anyagokat használtak a meszelésnél? (Pl. fekete faltöve elhúzótt korommal, égetett kukoricaszár összetört szénéből készítették.)

9.3. Milyen mintákat készítettek a szoba- és konyhafalra?

9.3.1. Minta nélküli, sima meszelést végeztek.

9.3.2. Seprűvel becsapkodták (Paráholták.)

9.3.3. Ronggyal, tollal, filcdarabbal, ecsettel foltnyomkodást, pöttyözést, csíkhúzást végeztek.

9.3.4. Kivágott papírmintákkal. (Mikor kezdték alkalmazni?)

9.3.5. Egyéb módszerekkel. (Pl. kézi festés, hengerelés stb.)

9.3.6. Milyen színeket használtak leg-

gyakrabban? (A különböző helyiségekben, külső falfelületeken. Pl. a szegényebb gazdacsaládok a Dél-Alföldön fehérre meszeltek, a középbirtokosok és főleg a nagygazdák sárgára. A sárgát „kastélyszínnek” is nevezték.)

10. Milyen eszközöket használtak föl a takarításhoz?

10.1. A lakóépületben.

10.2. Az állatszálláshelyeken.

10.3. A tárolóépítményekben.

10.4. Az udvaron.

10.5. A megművelt területeken: szántókon, veteményesekben, gyümölcsösökben.

10.6. Árnycsék, kút, csatornák, vizesgödör, trágya- és szeméttárolók tisztításánál.

Összeállította: *Szenti Tibor*

A zsámbéki templom (Móser Zoltán felvétele)